

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

عنوان

مبانی تفاوت دیه زن و مرد از نظر حقوق جزایی

استاد راهنمای

سرکار خانم فریدونی

گردآورنده

شیوا منتسلو

بهار ۱۳۹۴

چکیده

فقهای مذاهب مختلف اسلامی تعاریفی کم و بیش یکسان از دیه کرده اند و بر اساس قانون مجازات جامعه اسلامی و نظر بسیاری از فقهای شیعه و سنی دیه زن نصف دیه مرد است و سیره معصومین و امامان(علیه السلام) براین مسئله تاکید دارد و فقهای شیعه با تملک بر روایتی که از اهل بیت (ع) رسیده بر نصف بودن دیه زن نسبت به مرد فتوا دادند و اینکه چرا دیه زن نصف دیه مرد است پاسخ گفته اند و دلایل مختلفی آورده اند مثل قرآن و اجماع فقها براین مسئله دلالت می کند و از مطالبی که به دست آمده بدست می آید که راز اختلاف تفاوت دیه زن و مرد به تفاوت قوای و نیروی بدنی زن و مرد بر می گردد. و شاید دلیل این تفاوت به دلیل حکمت و مصلحتی که در این تفاوت وجود دارد و در بین فقهای شیعه و سنی نیز اختلاف نظرهایی نیز وجود دارد که هر کدام دلایل مخصوص به خود را دارند و در این مقاله سعی بر این است که با تعیین مقدار دیه زن و مرد در اسلام تفاوت دیه بین آنها روشن شود.

واژگان کلیدی:

دیه/زن و مرد/تفاوت/جزا

مسئله دیه و تفاوت دیه زن و مرد از اهمیت زیادی برخوردار است به این جهت که امروزه در سطح جامعه و کشور تلاش فراوانی برای برقراری تساوی بین حقوق زن و مرد شده است و تفاوت دیه زن و مرد نشانه‌ی تبعیض قائل شدن بین زن و مرد می‌دانند لذا تحقیق درباره مبانی تفاوت حقوق زن و مرد و اینکه نصف بودن دیه زن نسبت به مرد دلیل کرامت بخشیدن به مرد و با تقدیر بودن مرد نیست این امکان را فراهم می‌آورند آنان که این عقیده را دارند دقت نظر بیشتری بگنند و منصفانه به این مسئله نگاه کنند و این تفاوت‌ها نشانه برتری خود ندانند چون برتری انسان‌ها بر قوای بدنی و ... نیست با اینکه اگر مقدار دیه و یا ارث زن با مرد متفاوت است نشانه‌ی این نیست که مرد بر زن از نظر وجودی برتری دارد لذا با توجه به این سوالات و مباحثی که درباره حقوق زن و مرد مطرح است این مقاله می‌تواند راه حل‌های مناسب را پیش رو خوانندگان عزیز روشن سازد و سخنان افرادی که خواستار تساوی حقوق بین و زن و مرد هستند مورد نقد و بررسی قرار دهد به خصوص چون این مقررات براساس مبانی اسلامی فقهی تنظیم است و لازم است این مبانی که اسلام آن را مورد توجه قرار داده مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد و نظریات جدیدی ارائه گردد.

تحلیل نظام اخذ دیه در بین اعراب جاهل

آنچه از بررسی تاریخ تحولات نظام دفع خصوصت در سرزمین جزیره العرب به دست می آید این است که اعراب جاهلی نظام پرداخت دیه را برای تسویه منازعات بین خودشان پذیرفته بودند اگرچه قبول یا رد دیه به اختیار مطلق خاندان مقتول بود و آنان بیشتر ترجیح می دادند به انتقام و خونخواهی تمسک جویند تا اخذ دیه اما به مرور زمان قبایل چون دیدند انتقام جویی، و «طلب ثار» اگرچه موجب تشیعی خاطر بازماندگان مقتول می شود اما جای ضرر از دست رفته را نخواهد گرفت و از سوی دیگر تمسک به قوه قهریه غالبا منجر به بروز جنگ های طولانی و خون ریزیهای بسیار می شد تحمل آن در توان اکثر قبیله های کوچک نبود، به همین جهت جایگزینی برای انتقام و خون ریزی تعیین کردند و تصالع و مراجعته به داوران عرب (قضات تحکیم) برای تعیین دیه بین آنها رایج شد. اما این نظام اخذ دیه در نزد آنان کاملا اختیاری بود، و دو طرفه مخاصمه می توانستند بر هر مبلغی مصالحه کنند و چنان که تاریخ نشان می دهد اعراب جاهلی در طی مراحل تکاملی دادرسی در بین خود، هرگز به مرحله دیه اجباری نرسیدند، زیرا هیچ مرکزیت و قوه حاکمه ای که بتواند مخاصمان را وادر به پذیرش مقدار معینی از دیه بنمایند وجود نداشت و غالب عشاير به جنگ های طولانی دست می زدند تا طرف مقابل را راضی کنند تا مقدار دیه درخواستی را بپردازد. عوض احمد ادریس ص (۵۹-۶۱)

همچنان که در قضیه ای تاریخی می بینیم که وقتی سمیر از خاندان بنی عوف که وابسته به قبیله اوس بودند، بنده مالک بن عجلان را به قتل می رساند و قرار می شود بنابر داوری عمرو بن امری دقیس خاندان سمیر پنج رأس را که در آن زمان دیه بندگان و مردمان غیر اصیل بود به مالک

بپردازند، خاندان مقتول از این داوری سر باز زده و تقاضای دیه انسا نهای آزاد که ده رأس شتربرود

می نمایند و همین موجب جنگ طولانی میان دو قبیله "اویس" و "خرزج" می شود تا سرانجام

خاندان مقتول به دیه در خواستی خود می رساند.(ر.ک ج ۳ ص ۱۹-۲۰-۴۱)

از طرف دیگر نه تنها مقدار دیه در بین قبایل مختلف بسته به شرافت و حسب و نسب آنها

تغییر می کرد. و گاه قبیله مبلغی بیش از آنچه خود به عنوان دیه به دیگر قبایل می پرداخت به هنگام

اخذ دیه از دیگران مطالبه می کرد. گاه می شد که یک قبیله در قتل یکی از اعضای خود جز به

خونخواهی راضی نمی شد اما اگر یکی از اعضای خودش فردی از قبیله ی دیگر را به قتل می

رساند، جز به پرداخت دیه به خاندان مقتول رضایت نمی دادند. اما با آمدن اسلام، نظام اخذ دیه دچار

تحولات وسیعی هم از حیث کمی و هم از نظر کیفی گردید که اینک به بررسی آن می پردازیم.

دیه پس از ظهور اسلام: قرآن کریم در آیه ۹۲ از سوره مبارکه نساء به تشریح حکم دیه

پرداخته ، می فرماید: "ما کان لمؤمن ان یقتل مو منا الاخطا و من قتل مومنا خططا فتحریر رقبه مؤمنه و دیه مسلمه

الى اهله الا ان یصدقوا..." هیچ مؤمنی حق نداشته و ندارد. که مؤمن دیگری را بکشد مگر آنکه از روی

خطا باشد و هر کس مؤمنی را از روی خطا کشت، باید یک بنده مؤمن آزاد و دیه (شخص کشته

شده) را تسليیم اهلش کند مگر آنکه گیرندگان دیه گذشت کنند، (ترجمه تفسیر المیزان، سید محمد

حسین طباطبائی ج ۵ ص ۶۲)

بررسی معنای لغوی و اصطلاحی دیه

۱- معنای دیه نزد اهل لغت: چنان که اهل لغت گفته اند، واژه دیه در اصل (ودی) بوده که

پس از حذف (واو) و اضافه کردن «ها» (تا) به جای آن در آخر کلمه تبدیل به دیه شده است و به

سؤال می برد .اینکه ابان بن تغلب با آن همه احترام و ارادتی که به امام صادق(ع) دارد در مقابل بیان حکم از سوی امام بگوید ما قبلا فکر می کردیم گوینده و آورنده چنین حکمی شیطان است و یا امام(ع) در مقابل حیرت و ناباوری ابان تا آن حد که این حکم را یک حکم شیطانی بداند به جای اینکه پاسخ توجیهی بدهد صرفا به بیان اینکه، این حکم از سوی رسول خدا(ص) صادر شده اکتفا کند و ابان را از توسل به قیاس و لوازم فاسد آن بر حذر دارد در حالی که وی متول به قیاس نشده و بیان اقتضای مسلم فهم و درک عقل را بیان کرده همه نشان دهنده این است که این روایت نمی تواند صحیح باشد و مستند حکم و مبنای وضع قانون قرار گیرد این امر به این می ماند که کسی بشنود سیلی زدن به گوش پدر و مادر ایرادی ندارد و برآشته از شنیدن چنین حکمی بگوید در حالی که در قرآن کریم، آیه ۲۳ سوره اسراء، آمده است: «و لا تقل لهما اف و لا تنهرهما» یعنی از اف گفتن به پدر و مادر اجتناب کنید چگونه سیلی زدن می تواند مجاز باشد. بگوییم هشدار که قیاس در دین جایز نیست و از حرمت اف گفتن به پدر و مادر نمی توان ممنوعیت ایراد ضرب و جرح به آنها را استنباط کرد.

به هر حال به نظر می رسد، قرائن حالیه و مقالیه و عقليه بر نامعتبر بودن و صحیح نبودن این روایت دلالت دارد و بحق نمی توان چنین حکم ناسازگار با عقل و منطق را که هیچ کس نمی تواند حکمتی برای آن دریابد بر مبنای آن برقرار کرد.

طبعا تصویب قانون بر مبنای چنین منبعی با همه تردیدهایی که در صحت آن وجود دارد از سوی قانونگذار عملی دور از احتیاط بوده و در عین حال موجب عدم مقبولیت این نوع قوانین موضوعه در جامعه می باشد.

نظر صاحب فتح القدیر

همان استبعاد عقلی که در مورد بیان چنین حکمی از مقدس اردبیلی دیده شد، از برخی از فقهای عامه نیز ابراز شده و در نتیجه این حکم را رد کرده و با این روایت قابل اثبات ندانسته اند.

از جمله در کتاب شرح فتح القدیر پس از بیان اینکه دیه زن اصولاً نصف دیه مرد است و توجیه این امر می گوید این حدیثی که دیه زن را تا حد ثلث مساوی دیه مرد می داند و از ثلث به بعد حکم به نصف بودن آن می کند، حدیث شاذ و نادری است و نمی توان با چنین حدیث شاذی این حکمی را که خلاف عقل است و هر عاقلی آن را درست نمی داند ثابت کرد. «و مثل هذا الحكم الذي يحيله عقل كل عاقل لا يمكن اثباته بالشاذ النادر»

نتیجه گیری

مسئله تفاوت دیه زن و مرد را بررسی کردیم و مبنای فقهی آن در حد امکان بررسی کردیم و سیری در مبنای آن و سو این تفاوت نمودیم و اظهار نظر قطعی و نتیجه گیری دشوار است ولی با توجه به مطالبی که گفته شد می توان چنین نتیجه گرفت که :

که در قرآن اشاره ای به تفاوت دیه ای زن و مرد ننموده است ولی در بعضی روایت چه تفاوت دیه ای زن و مرد اینکه زن نصف دیه ای مرد است و تفاوت دیه ای زن و مرد نشانه ای برتری مرد بر زن نیست و بعضی قائل به تساوی حقوق زن و مرد هستند لذا این مقاله می تواند برای کسانی که شباهه ای در این مورد با آن برخورده اند به درستی روشن می سازد و حقوقدانان ما حکم مناسب بنا برابر دیه ای زن و مرد صادر و تصویب کنند.

منابع و مأخذ

۱ - مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۵۷) چاپ اول ۱۳۷۶

۲ - جوادی، آملی، عبدالله(۱۳۷۸) زن در آینه‌ی جلال و جمال (چاپ چهارم) مرکز نشر اسراء

۳ - اکبر پور، حبیب الله (۱۳۸۳) قضاوت و معجزات امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) چاپ پاجم نشر الف

۴ - احمد ادریس، عوض (۱۳۷۲) دیه (چاپ دوم) تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

۵ - منبع : سایت <http://www.hawzan.net>

۶ - منابع فقهی شیعه

حسین مهری پور / مباحثی از حقوق - تهران ۱۳۷۹

محمد رضا جلیلی / جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت تهران ۱۳۸۲

۷ - برابری دیه (زن و مرد مسلمان و غیر مسلمان برگرفته از نظر عالی قدر حضرت آیت الله صانعی قم، میثم تمار (۱۳۸۴)

مقاله‌ی حقوقی عدم برابری دیه‌ی زن و مرد (محسن دهقانی)

منابع و مأخذ

- ۱ - مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری (۱۳۵۷) چاپ اول ۱۳۷۶
  - ۲ - جوادی ، آملی ، عبدالله (۱۳۷۸) زن در آینهٔ جلال و جمال (چاپ چهارم) مرکز نشر اسراء
  - ۳ - اکبر پور ، حبیب الله (۱۳۸۳) قضاوت و معجزات امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) چاپ پاجم نشر الف
  - ۴ - احمد ادریس ، عوض (۱۳۷۲) دیه (چاپ دوم) تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
  - ۵ - منبع : سایت <http://www.hawzan.net>
  - ۶ - منابع فقهی شیعه
- حسین مهری پور / مباحثی از حقوق - تهران ۱۳۷۹
- محمد رضا جلیلی / جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت تهران ۱۳۸۲
- ۷ - برابری دیه (زن و مرد مسلمان و غیر مسلمان برگرفته از نظر عالی قدر حضرت آیت‌الله صانعی قم، میثم تمار (۱۳۸۴) مقالهٔ حقوقی عدم برابری دیهٔ زن و مرد (محسن دهقانی)